

## Platón a jeho okruh

### 1. Filozof s “pošpiněnýma rukama”

“[...] mé mínění svírala obava, jak to asi dále bude s těmi mladými lidmi – neboť touhy takových lidí bývají kvapné a často se obracejí samy proti sobě –, kdežto o Diónovi jsem věděl, že má duši ustálenou a věk již zralý. Proto jsem se rozmýšlel a byl na vahách, zdali mám jít, či co, ale přece jsem se naklonil k tomu, že se musím právě teď pokusit, zdali se kdy někdo odhodlá uskutečnit mé myšlenky o zánecch a ústavě; vždyť získám-li dostatečně jen jediného muže [jímž byl mladý Dionýsios, který se stal po otci v r. 366 př. n. l. tyranem v Syrákúších], budu mít vykonáno všechno dobré.

**Ověřování  
pravdivosti  
principů**

S těmito tedy myšlenkami a tou odvahou jsem vyplul z domova, ne jak se někteří domnívali; nejvíce však proto, že jsem se styděl sám sebe, abych si někdy nemusel o sobě pomyslet, že jsem naprosto jen samá slova (μη δόξαμι ποτε ἐμαυτῶ παντάπασιν λόγος μόνον ἀτεχνῶς εἶναι τις, *mé doxaimi pote emautó pantapasin logos monon atechnós einai tis*), činu však že bych se nikdy žádného z vlastní vůle nechopil” (328b-c).

Takto popisuje Platón v *Sedmém listu*, adresovaném r. 353 př. n. l. “Diónovým přátelům”, své mučivé rozhodování, zda má opustit ve svých šedesáti letech Athény, kde – jak upřesňuje – neměl “vůbec špatné postavení” (329b), a odjet do Syrákúš vstříc neznámému světu. Tam se snažil za neustálého podezřívání dvořanů uplatňovat svůj vliv na mladého nástupce po nedávno zemřelém tyranovi Platónův přítel Dión, švagr a zeť starého tyrana. Dión byl odchovancem platónských principů a usiloval o jejich konkrétní ověření. Platón jako by dokonce udělal ve svém vyprávění pauzu, aby mohl popsat své rozhodování, zda se vydat vstříc sicilskému dobrodružství, které bude zabírat – se střídavými přestávkami a dramatickým průběhem – téměř celé desetiletí jeho života; píše o tom zpětně ve svých třiašedesáti letech právě v tomto listu. A snaží se objasnit nejenom ostatním – jde zcela zjevně o ‘otevřený list’ –, ale i sobě samotnému, co bylo podnětem k tomuto rozhodnutí. Nejedná se tedy jenom o to, aby obstál před sebou samotným (“že nezůstává pouze u slov”), ale také o hluboké pouto, jež ho vázalo k Diónovi. Poprvé byl Platón na Sicílii v r. 388 př. n. l., o čemž se v této autobiografii zmiňuje pouze krátce. Pokud jde o tuto cestu, hovoří pouze o vztahu, jež se vytvořil mezi ním a mladým syrákúským šlechticem, kterého získal pro své myšlenky a vzdálil od požitkářského a prázdného způsobu života u dvora. Platón zároveň cituje pár vět z dopisu, v němž ho Dión vyzýval k cestě do Syrákúš, když se ujal vlády mladý a snad i poddajný Dionýsios. “Na kterou lepší příležitost” – psal Dión (327e) – “budeme čekat, než je ta, která se nám

**Pouto  
k Diónovi**

nyní jakýmsi řízením božím naskytla?” Platón pokračuje (328a): *“Dále vy počítával velikost říše v Itálii a na Sicílii a jakou sám má moc, mluvil o mladém věku Dionýsiově a jak velikou má touhu po filozofii a po vzdělání, také o svých synovcích a jiných příbuzných, jak snadno je lze získat pro myšlení a život, který jsem vždy hlásal, a že jsou velmi způsobilí pomáhat získávat i Dionýsia; takže právě nyní, ač jestliže vůbec kdy, se zcela splní naděje, že by se titíž mužové stali filozofy i vládcí velikých obcí.”* Diónovy obavy z “vázně hrozícího nebezpečí” – píše Platón –, jemuž byl Dión vystaven, se stávají dominantní a nerozlučně se spojují s předcházejícími důvody v jedno. Platón posledy myšlenkou, že musí obstát sám před sebou, považuje Dióna za impuls. Představuje si, a tato vidina je prochnuta děsem, že ho Dión z vyhnanství zahrnuje dlouhými a skličujícími výčitkami (328e): *“Toho se mi od tebe nedostává, a proto, opustiv Syrákúsy, jsem nyní zde. A ani tak má osoba ti není tak velikou výčitkou; ale jde tu o filozofii, kterou ty stále velebíš a o které říkáš, že s ní ostatní lidé nedůstojně zacházejí; jak by bylo možno, aby ta nebyla zrazena nyní spolu se mnou, pokud jde o tvou povinnost?”*

Platón usuzuje, že na taková tvrzení nelze nic namítat, a proto se rozhodl odjet, dává v sázku svůj život, zvyklosti, pocty, jež mu v Athénách nechyběly. Jak sám říká (329a): *“Nuže, šel jsem, jsa veden rozumem, a to s prázem, jak nejvíce je člověku možno [...]”*

#### Syrákúsy jako politická dílna

Platón dlouho hlásal to, k čemu dospěl na základě hlubokých a skličujících politických deziluzí, že totiž pocitu štěstí nelze dosáhnout tam, kde “vládci a filozofové nejsou jedny a tytéž osoby”, jak mu připomínal Dión. Nyní, když možnost učinit vládce filozofem – a to vládce obrovské říše na Sicílii a v Itálii s hlavním městem v Syrákúsách – byla nebo se zdála být na dosah ruky, se Platón rozhodl neustoupit, ale přeměnit utopii ve skutečnost a dokázat její pravdivost. A proto se vydal na cestu, aby mohl čelit “těžké dějinné zkoušce”, přičemž snad podvědomě tušil výsledek.

Na druhé straně byly Syrákúsy dalším politicko-intelektuálním centrem řeckého světa sikulsko-italického typu. K Syrákúsám upírala své pohledy řecká města, která se spojila v okamžiku perské invaze. Do Syrákús se dvakrát odebral Aischylos a uskutečnil tam dvě představení, jež byla velmi důležitá i z hlediska politického (*Aitňanky*); do Syrákús směřoval Alkibiadés, protože byl přesvědčen, že právě tam vznikne pro Athény základna nové říše. Dionýsiovi se podařilo díky své výjimečné obratnosti učinit ze Syrákús hlavní město velké říše v oblasti Velkého Řecka, město, které bylo vzhledem ke stále hrozícímu nebezpečí ze strany živlu punského na Sicílii a lukánského v Itálii založeno k posílení převahy řeckých elementů nad místními, což bude později charakteristickým rysem pro velká helénistická království. Není tedy divu, že na rozdíl od politiků, kteří byli více či méně úplatní a dali se do makedonských služeb, vzhlížel Platón k Syrákúsám jako k potenciální velké laboratoři, v níž má být vystaveno zkoušce jeho politické přesvědčení.

Ale na rozhodnutí odjet do Syrákús a čelit oné velké neznámé, již představoval mladý Dionýsios, je třeba se dívat v širším kontextu, zejména pokud jde o prestiž Platóna a jeho školy, která už dávno přesáhla hranice Athén.

- **Platón**

427-347 př. n. l., syn Athéňana Aristóna.

Soubor jeho děl obsahuje 9 tetralogii (34 dialogů s *Obranou* a soubor 13 listů), po kterých následují *Definice* a 7 menších dialogů, jež byly již v antice považovány za podvržené. Platónovo dílo lze rozdělit do čtyř skupin (i z hlediska chronologického):

I. dialogy sókratovské: *Obrana Sókratova* (Ἀπολογία Σωκράτους, *Apologíá Sókratús*), *Kritón* (Κρίτων), *Euthyfrón* (Εὐθύφρων), *Hippiás Menší* (Ἱππίας ἐλάττων, *Hippiás elatón*), *Ión* (Ἴων), *Lachés* (Λάχης), *Lysis* (Λύσις), *Charmidés* (Χαρμίδης), *Prótá-*

*gorás* (Πρωταγόρας), *Ústava* (Πολιτεία, *Políteiá*, kn. 1);

II. dialogy sofistické: *Gorgiás* (Γοργίας), *Menón* (Μένων), *Menexenos* (Μενέξενος – s parodickým epitafiem), *Kratylos* (Κρατύλος), *Euthydémós* (Εὐθύδημος);

III. *Faidón* (Φαίδων), *Faidros* (Φαῖδρος), *Hostina*, též *Symposion* (Συμπόσιον), *Ústava* (Πολιτεία, *Políteiá*, kn. 2-10);

IV. pozdní dialogy: *Parmenidés* (Παρμενίδης), *Theaitétos* (Θεαίτητος), *Sofisté* (Σοφιστής), *Polítikos* (Πολιτικός), *Tímaios* (Τίμαιος), *Kritiás* (Κριτίας), *Filébos* (Φίληβος), *Zákony* (Νόμοι, *Nomoi*, 12 kn.).

Právě v těchto letech – jak poznamenal Eduard Meyer – byli ve vedení různých řeckých států mladí, jimž se dostalo vzdělání v Akademii anebo kteří ji alespoň navštěvovali.<sup>1</sup> Prestiž a úspěchy byly pro Platóna příliš velkým stimulem, než aby mohl odolat Diónovu naléhavému pozvání. Platón samozřejmě neměl v úmyslu dostat se do patetické role Ísokrata, jenž ze své školy rozesílal k řadě panovníků poselství, která byla všechna téměř stejná a naprosto postrádala účinnost. To se stalo terčem sarkasmu Speusippova, jenž byl Platónovým synovcem a zároveň jeho nástupcem; právě Speusippos se pro Dióna velmi angažoval, dokonce více než Platón, najímáním žoldněří (Plútarchos, *Život Diónův*, 22).



Platón

## 2. Filozofové-vládci: aristokratická tradice

Jsou dvě skupiny filozofů: ti, kteří si “špiní ruce”, jako Seneca či Marx, a na druhé straně ti, jako Aristotelés a Hegel, kteří poklidně pozorují svět a usilují o postihnutí celého komplexu jeho “tvarovosti”. Platón patří bezpochyby mezi ty první. Není náhodou, že právě Aristotelés vytvořil a velebil pojem θεωρητικὸς βίος (*theóretikos bios*, tj. “kontemplativní život”).

Starobylá aristokratická rodina, z níž pocházel Platón (podle Platónova otce sahaly ‘kořeny’ jeho rodu až k mytickému králi Kodrovi a rodu matky prý zase k Solónovi), byla odjakživa velmi přitahována politikou. Mnoho Platónových dávných předků byli oligarchové. Jeho děd Glaukón byl bratrem starého Kallaischra, Kritiova otce, a oba byli syny stejnojmenného předka Kritia “s rudými vlasy”, kterého Solón útočně napadal v jedné ze

<sup>1</sup> Eufraiovi z Óreu, který spáchal sebevraždu, aby se nedostal do Filippových rukou, věnuje Démostenés dojemnou vzpomínku ve *Třetí Filippice* (59-62); dále to jsou Formión z Élidy, Arkadán Aristónymos, zákonodárce obce Megalopolis, Láodamás z Thasu aj.

svých elegií (frg. 22a West). Události týkající se Kallaischra a Kritia jsou velmi dobře známy, ale i nejmladší Platónův bratr Glaukón se vrhl jako mladíček do politiky a Xenofón vzpomíná ve svých *Vzpomínkách na Sókrata* (III, 6,1) na spíše komickou scénu – která je záměrně směšně vylicena –, jak Sókratés musel jednou na shromáždění táhnout dolů z tribuny dobráka Glaukóna, který měl tehdy něco málo přes dvacet let a toužil pronést řeč.<sup>2</sup> Tuto epizodu nedovedeme přesně časově zařadit, ale všechno nasvědčuje tomu, že jde o období blízké krizi r. 404 př. n. l. Platón se narodil v r. 427 př. n. l. a r. 404 mu bylo třiaadvacet let; Glaukón byl mladší než on a v r. 409 př. n. l. bojoval proti Megařanům v pohoří Keras, za což ho jeden z jeho “milovníků”, jímž mohl být právě Kritiás, zahrnul chválou (Platón, *Ústava*, 368a).

#### Státníci- filozofové

Má-li Platón pocit nutnosti podrobit vlastní učení nesnadnému ověření v praxi, není to pouze pod vlivem rodinné tradice, která je hluboce propojena s politickým životem obce. Je ovlivněn slavnými filozofy-státníky-zákonodárci, především dávnými velkými vzory:

Od Pýthagora – bájného nepostižitelného pokrytce, jenž stál u zrodu celé ‘dynastie’ filozofů-státníků, s nimiž Platón udržoval poté velmi blízké vztahy – až k Hérakleitovi, jehož se sice dotkla královská důstojnost, ale byl přistižen v chrámu, jak hraje s mladíky kostky, aby dal najevo své pohrdání nad mylnou ústavou svých spoluobčanů. Tito sehráli v mnoha směrech v ů d ě í roli. Další vzory pocházely z doby méně vzdálené a možná, že byly pro Platóna ještě důležitější: Parmenidés, který kolem r. 450 př. n. l., asi pětadvacet let předtím, než se narodil Platón, vydal v Eleji sbírku zákonů, jež byly dosud v platnosti, ten Parmenidés, jehož pamětihodnou cestu do Athén připomíná Platón ve svém dialogu, jenž je po něm pojmenován (*Parmenidés*, 127b); Parmenidův žák Melissos, který se stal státníkem při vzpouře Samu proti Athénám, stratég v r. 441/40 př. n. l. a Perikleův protivník v tomto závažném konfliktu (Aristotelés, frg. 557 Rose), během kterého mělo podle tradice dojít také k námořní bitvě mezi Melissem a dobrákem Sofokleem (jehož úřad strážníka byl v onom roce spojován Iónem z Chiu s více veselými epizodami, srov. s. 163); a zejména Archýtás z Tarentu, jenž byl Pýthagorovým žákem a ve svém městě, kde byl proti všem zvyklostem sedmkrát zvolen stratégem, působil jako uznávaný státník. Archýtás není pro Platóna pouze ‘ideálním’ vzorem: představuje pevný bod v jeho životě, je mužem, s nímž navazuje spojení během nesnadného soužití s Dionýsiem v Syrakúsách, a je zároveň tím, kdo ho zachrání v okamžiku, kdy se u Dionýsia ocitne doslova v postavení vězně.



Pýthagorás

Platón tedy nemluvil o abstraktních filozofech-státnících, když ukazoval nejen svým žákům, ale i Diónovi a Dionýsiovi tento lék proti politickým aporiím. Mluvil o něčem viditelném, existujícím, alespoň v aristokratických obcích prodchnutých učením Pýthagorovým, s nímž měl přímou zkušenost od chvíle, kdy po Sókratově smrti (399 př. n. l.) opustil Athény a hledal v řadě cest – snad do Kyrény, snad do Velkého Řecka – možnost, jak nastoupit po rozehnání Sókratových stoupců na novou dráhu.

<sup>2</sup> Tento obraz se stal symbolickým a v groteskní podobě se objevuje ve filozofickém spisku císaře Iuliana (Iúliána) Apostaty (*Filozofu Themistiovi*, 255c).